

ალექსანდრ პიატიმოროსკი

სიმბოლო და ცნობიერება

მეტაფიზიკური მსჯელობანი ცნობიერების,
სიმბოლოებისა და ენის შესახებ

ბამონცემლობა „აქტი“

თბილისი / 2025

თარგმანი შესრულებულია შემდეგი გამოცემის მიხედვით:
Издательство «Прогресс-Традиция»/Фонд Мераба Мамардашвили
Москва
2009

გარეკანზე გამოყენებულია ვლადიმერ გალაცკის ნახატი:
თეთრი ფრინველები (1970)

მთარგმნელი: ბაქარ როსტიაშვილი
რედაქტორი: ლექსო დორეული
გარეკანის დიზაინი: ია გაბუნია
გამომცემელი: გიზო ცაცუა

მეორე გამოცემა

გამომცემლობა „აქტი“, 2025
ვებ-გვერდი: AKTI.GE

© ელენე მამარდაშვილი
© ლუდმილა სტოკოვსკა-პიატიგორსკა
© გამომცემლობა „აქტი“

ISBN 978-9941-8-6591-6

სარჩევი

წინათქმა.....	5
ავტორები – ერთმანეთს.....	9
I. მეტათეორიული შესავალი ცნობიერების შესახებ.....	13
0. ცნობიერება. მუშაობა ცნობიერებასთან.....	13
თეორია და მეტათეორია. ენა. ინტერპრეტაცია.....	13
1. ცნობიერების სფერო.....	34
2. ცნობიერების მდგომარეობები.....	50
3. ცნობიერების სტრუქტურები.....	60
II. თეორიული შესავალი სიმბოლოს გაგებაში.....	81
0. ნიშნობრივი დუალიზმები.....	81
1. სიმბოლოსთან მიახლოება.....	93
2. ნიშანი და სიმბოლო.....	96
3. ცოდნა, ენა და სიმბოლო.....	114
II თავის დანართი. მსჯელობა კულტურათაშორისი.....	128
კომუნიკაციის პრობლემაზე: ენა, ცოდნა და გაგება.....	128
0. ზოგადმეთოდოლოგიური დებულებები.....	128
1. მეთოდოლოგია.....	129
2. საწყისი წარმოდგენები და მოსაზრებები (კულტურა.....	131
და შეტყობინება; ცოდნა და გაგება; ენა და სიმბოლიკა).....	131
3. ბუნებრივი და ხელოვნური; დიზაინი,.....	148
პროექტი და დაგეგმარება; კოსმიური.....	148
კომუნიკაცია, სიგნალიზაცია და სემიოტიკა.....	148
4. წარმოდგენები რეფლექსიურ პროცედურებზე.....	155
წამოჭრილ პრობლემებთან დაკავშირებით.....	155

III. თანამედროვე სიმბოლოლოგიის ორობითობა.....	161
0. ტერმინოლოგია. სიმბოლო – საგანი.....	161
1. ცნობიერების კონკრეტული სიმბოლოლოგია.....	165
2. სიმბოლოლოგიის „პოსტულატები“.....	181
3. სიმბოლოთა განსაკუთრებული კატეგორია.....	195
4. პირველადი და მეორადი სიმბოლიკაში.....	214
IV. სიმბოლური და ბუნებრივ-ენობრივი სისტემების.....	224
თანამიმართება, როგორც კულტურის ხასიათის.....	224
განმსაზღვრელი ფაქტორი.....	224

დანართი

მერაბ მამარდაშვილი, ალექსანდრ პიატიგორსკი	
სამი საუბარი ცნობიერების მეტათეორიის შესახებ.....	259
(მოკლე შესავალი ვიჯნიანავადას სწავლებაში).....	259
წინასიტყვაობა.....	259
პირთა საძიებელი.....	328

წინათქმა

მერაბ მამარდაშვილისა და ალექსანდრ პიატიგორსკის წიგნს – „სიმბოლო და ცნობიერება“ – მისი შექმნის (რუსულ) ენაზე გამოცემის საინტერესო ისტორია აქვს.

ახლო მეგობრების, ცნობილი ქართველი და რუსი ფილოსოფოსების ერთობლივი ნამუშევარი საკმაოდ ბევრჯერ გამოიცა მკვეთრად განსხვავებული რედაქციებით.

ქართული თარგმანისთვის კი შევარჩიეთ 2009 წლის გამოცემა, რომლის საფუძველსაც, თავის მხრივ, ტექსტის პირველი, 1982 წლის იერუსალიმის გამოცემა წარმოადგენს.

მერაბ მამარდაშვილი 1990 წელს გარდაიცვალა და, ამდენად, რადგან „სიმბოლო და ცნობიერების“ შემდგომი პერიოდის გამოცემების ნაწილში გარკვეული ცვლილებები მხოლოდ პიატიგორსკის გადაწყვეტილებების საფუძველზეა შეტანილი, მივიჩნიეთ, რომ აჯობებდა თარგმანისთვის შეგვერჩია ის გამოცემა, რომელიც ყველაზე სრულყოფილად და სამართლიანად ასახავს ამ ფილოსოფიური კოლაბორაციის შედეგებს.

ვფიქრობთ, ამას გარკვეული კონცეპტუალური მნიშვნელობა ნამდვილად აქვს – მიუხედავად იმისა, რომ ტექსტი რამდენადაც ერთ, დაუნაწევრებელ მთლიანობას წარმოადგენს, ორი ფილოსოფოსის ერთობლივი აზროვნების და კვლევის შედეგს, ამდენადვე, თუნდაც ზოგჯერ საკმაოდ ლატენტური ფორმით ასახავს ორ სრულიად დამოუკიდებელ, ინდივიდუალურ ხმას. ვინც მამარდაშვილის აზროვნების უნიკალურ სტილსა და ესთეტიკას, მის ენას იცნობს, ნამდვილად შეძლებს „სიმბოლო და ცნობიერებაში“ მისი ინტონაციების ამოცნობას.

წიგნის დაწერის იდეა მამარდაშვილსა და პიატიგორსკის 1969 წელს¹, აბსოლუტურად შემთხვევითი შეხვედრის შემდეგ გაუჩნდათ და ჩანაფიქრის განხორციელებას მალევე შეუდგნენ – ისინი მამარდაშვილის სახლში იკრიბებოდნენ და სწორედ მის სტილში – სპონტანურად წამოწყებულ დიალოგებს აუდიო ფორმატში იწერდნენ. საკვირველი და გასაოცარია, როგორ მიიღო ასეთი სისტემური, მწყობრი, მკაფიო თეორიული სახე „ხმის ფილოსოფიამ“, რომლითაც ავტორები იყვნენ დაკავებულნი; შეიძლება ითქვას, წიგნი უცნაური, წარმოდგენელი ენობრივი ექსპერიმენტია – მეტყველებაში წერის პრაქტიკების გამოყენების ექსპერიმენტი.

თავდაპირველად, ჩანაწერების საფუძველზე მომზადდა ვრცელი სტატია სათაურით „სამი საუბარი ცნობიერების მეტათეორიის შესახებ“ (ნაშრომმა ამგვარი სახელწოდება შინაარსობრივი მიზეზებით და არა შეხვედრათა რაოდენობის მიხედვით მიიღო), რომელიც, მიუხედავად დიდი წინააღმდეგობისა, იური ლოტმანის ინიციატივითა და დახმარებით დაიბეჭდა და ის ქართულ თარგმანს დანართის სახით ერთვის.

სწორედ ეს სტატია იქცა საფუძვლად და წინაპირობად „სიმბოლო და ცნობიერებისა“.

მალე სიტუაცია რადიკალურად შეიცვალა – მომავალი წიგნის ავტორებს პარტიული კომიტეტის მითითებით აკადემიური ცხოვრება ურთულდებათ და მათ კურსებს ხურავენ. შექმნილი მდგომარეობის გამო, პიატიგორსკის მოსკოვის დატოვება და ლონდონში საცხოვრებლად გადასვლა უწევს: „როდესაც მაცილებდნენ, უკანასკნელი, ვისაც გაფრენის წინ ვხედავდი, იყვნენ მერაბ მამარდაშვილი და იური ლევადა, – იხსენებს იგი. – მერაბი და იურა წითელ სასაზღვრო ბოლამდე მიმაცილებდნენ“.

მიუხედავად იმისა, რომ ტექნიკური მიზეზების გამო ერთმანეთთან კომუნიკაცია საკმაოდ გართულდა, მამარდაშვილი და პიატიგორსკი

1. ბიოგრაფიული ცნობებისას ვეყრდნობით „სიმბოლო და ცნობიერება“-ს 2009 წლის რუსული გამოცემის, ა. პარამონოვისა და ვ. ფაიბიშენკოს წინასიტყვაობას.

ავტორები – ერთმანეთს

ამ წიგნზე მუშაობისას, ჩვენი თემისაჰპენ¹ სხვადასხვა მხრიდან მივდიოდით, ე.ი. სხვადასხვა საგნებიდან, ერთი – ევროპული ფილოსოფიის ისტორიიდან (უპირველეს ყოვლისა დეკარტესა და კანტიდან), სხვა – ბუდოლოგიიდან (უპირველეს ყოვლისა, დიდი ეტლის სუტრებიდან და ასანგას ტრაქტატებიდან)². ჩვენი თემისათვის, თავად ჩვენთვისვე ნახევრად გაუგებრად შეიძლებოდა გვეწოდა: „ს ი მ ბ ო ლ ო – რ ა? „ს ი მ ბ ო ლ ო – რ ი ს ი?“ სხვადასხვა საგნებით დაკავების დროს, ჩვენ ხშირად ვხვდებოდით შინაგანი სამუშაოს გზათა გასაყარზე. წიგნის თემა – ჩვენი შეხვედრის მხოლოდ ერთ-ერთი ადგილთაგანია. შემთხვევით თუ არაშემთხვევით, ჩვენ ორივენი დარწმუნებულიები აღმოვჩნდით იმაში, რომ ს ი მ ბ ო ლ ო ე ბ ი – ე ს ა ა ს ა გ – ნ ე ბ ი, აგრეთვე იმაში, რომ ჩ ვ ე ნ ი ფ ს ი ქ ი კ ა – ე ს ე ც ს ა გ ა ნ ი ა.³

1. ჩვენ ამ სიტყვას დიდი ასოებით ვწერთ, ვბაძავთ რა ამით რობერტ გრეივს, როდესაც ის „თემის“ შესახებ საუბრობდა თავის საუცხოო წიგნში „თეთრი ქალღმერთი“. აქ ისევე, როგორც შემდგომ, არავითარი მითითება წყაროზე არ იქნება. სქოლიოებს, მხოლოდ თემაში მუშაობის გვერდითი ხაზების გამოსახატად ან გადახვევისა და ზოგადი მაგალითებისთვის მივმართავთ.

2. ჩვენ ორივენი ვართ სრულიად დარწმუნებულიები, რომ არის (არა „არსებობს“ არამედ „არის“) სხვადასხვა ქვეყანაში, კულტურაში, დროსა და პიროვნების მიერ სხვადასხვანაირად შესრულებული ერთი ფილოსოფია. უბრალოდ მასში მოქმედმა ერთი და იგივე ძალამ მსოფლიოში სხვადასხვა სახელწოდებით იფეთქა.

3. რასაკვირველია, ამის თემა ყოველს მხოლოდ ს ა კ უ თ ა რ ი ფ ს ი ქ ი კ ი ს შესახებ შეუძლია (რა თქმა უნდა, თუ მოისურვებს). მაგრამ, ვინაიდან ამ საკითხში ჩვენ უკვე შევთანხმდით, ამიტომ აქ ვსაუბრობთ ჩვენ ორზე და არავითარ შემთხვევაში არ ვავრცელებთ ამ რწმენას სხვა ხალხთა ფსიქიკაზე.

I. მეტათეორიული შესავალი ცნობიერების შესახებ

0. ცნობიერება. მუშაობა ცნობიერებასთან.

თეორია და მეტათეორია. ენა. ინტერპრეტაცია.

უპირველეს ყოვლისა, შემოვიტანოთ ცნობიერების, როგორც ასეთის, ანალიზისთვის მნიშვნელოვანი რამდენიმე ცნება – დამოუკიდებლად პრობლემისაგან, რომელიც ჩვენი კვლევის საბოლოო მიზანს წარმოადგენს – სიმბოლოთა პრობლემები, როგორც ცნობიერების სიცოცხლის განსაკუთრებული გამოხატულება. ესაა ცნებები: „ცნობიერების სფერო“, „ცნობიერების მდგომარეობა“ და „ცნობიერების სტრუქტურა“, ჩვენი აზრით, აუცილებელნი შესაბამის თეორიასთან მისასვლელად.

მანამდე კი გონივრული იქნებოდა, განგვემარტა არსებითად პ რ ა გ მ ა ტ უ ლ ი და მ ე ტ ა თ ე ო რ ი უ ლ ი ბუნება იმ ა უ ც ი ლ ე ბ ლ ო ბ ის ა, რომელიც, ზოგადად, ცნობიერებისადმი მიმართვას და მისით დაინტერესებას გვაიძულებს. ცნობიერების პრობლემას სრულიად დამოუკიდებელი, პრაგმატული ასპექტი გააჩნია და მისი განხილვისას სწორედ ამ ასპექტში შეიძლება იგი პირობითად გამოყოფილი, გამოცალკევებული იყოს, უმთავრესად თ ე ო რ ი უ ლ ი ხასიათის მქონე ფსიქოლოგიის, ეპისტემოლოგიისა და ლინგვისტიკის პრობლემათაგან. მაგრამ პრაგმატულია ის არა იმავე აზრით, როგორც გვევლინებიან ადამიანის ცხოვრების სხვა – წმინდა პრაქტიკული პრობლემები. საქმე ისაა, რომ თავად ფაქტთან მიმართება, რომ „მე მაქვს რაღაც ცნობიერება“ და ამ მიმართებასთან მუშაობა, წარმოადგენს მიმართებისა და მუშაობის განსაკუთრებულ სახეს, რომელიც სპეციალურ გ ა გ ე ბ ა ს მოითხოვს.

გაგება აქ – არის არა ცნობიერების კონცეფცია, არამედ ცნობიერებასთან მუშაობის პირობა. ე.ი. პირველ რიგში, წარმოიშობა რაღაცის გამოყოფის აუცილებლობა, რასაც თავად ცნობიერებასთან თითქოსდა კავშირი არ გააჩნია და არ განიხილება, როგორც გამოყოფა რაღაცის, რასაც ცნობიერებასა და ცნობიერებასთან მუშაობასთან არ გააჩნია კავშირი; მეორე რიგში, ეს არის მუშაობა თვით ცნობიერებასთან (არა „ცნობიერების მუშაობა“, არამედ „ცნობიერებასთან მუშაობა“), რომელიც სწორედაც, შემეცნებისა და ცოდნის სრულიად განსაკუთრებული წყარო არის. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, აქ საქმე გვაქვს ერთგვარ მეტაცნობიერებასთან, როგორც შემეცნებით სფეროსთან, რომელშიც შეგვაქვს რაღაც, რასაც თავისთავად ცნობიერება არ შეიცავს. მოცემულ შემთხვევაში, ამგვარი შემეცნებითი სფეროების არსებობა ჯერ კიდევ არაფერს გვეუბნება იმის თაობაზე, განეკუთვნება თუ არა ცნობიერებას ის, რაც მასშია მოცემული. მნიშვნელოვანია, რომ ამ პრობლემისადმი აბსტრაქტული ინტერესი არსებობს და თავდაპირველად უნდა შევეცადოთ გავიგოთ, ამ პრობლემის როგორი გაგება შეგვაქვს ცნობიერებაში. ამიტომაც ჩვენს მსჯელობას ვიწყებთ „მენტალური აუცილებლობის“ ბუნების გამორკვევით, რაც ამგვარი „გაგების“ ან ამგვარი „მუშაობისკენ“ გვიბიძგებს.

როგორც ჩანს, აქ განსაკუთრებულ როლს „ცნობიერებასთან ბრძოლაში“ გამოხატული რომელიღაც, ერთგვარი შინაგანი უარყოფითი უნარი თამაშობს. ცნობიერებასთან ბრძოლა ნიშნავს, რომ ადამიანის მისწრაფებით, ცნობიერება აღარ არის რაღაც სპონტანური, ბუნებას მიკუთვნებული, ავტომატურად ფუნქციონირებადი. ცნობიერება ხდება შემეცნება და ამ დროს (სიტყვა „დროს“, ამ შემთხვევაში, ფიზიკური მნიშვნელობა არ გააჩნია) წყვეტს ცნობიერებად ყოფნას და თითქოსდა მეტაცნობიერებად იქცევა, – და მაშინ ტერმინებსა და ამ უკანასკნელის მტკიცებას ჩვენ მეტათეორიას ვუწოდებდით. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ის, რაც მეტაცნობიერების თეორიის აგებისკენ აუცილებლობით გვიბიძგებს, არის ცნობიერებასთან ბრძოლის აუცილებლობა. ამოცანა იმაში მდგომარეობს, რომ, ჯერ ერთი, განვსაზღვროთ პირობები, რომლებშიც ცნობიერებასთან ბრძოლის პრობლემა წარმოიშობა (და ამით საფუძველი ჩავუყაროთ მათ პირად

პირთა საძიებელი

ა

ადლერი ა. 180, 213

ავერინცევი ს. 164

აინშტაინი ა. 256

ანდერსენი ჰ.კ. 123-125

არისტოტელე 198, 235

ასანგა 9, 259

ბ

ბახტინი მ. 211

ბერგმანი ი. 187

ბერდუისტელი რ. 154

ბორი ნ. 16, 263

ბუდა 109, 116, 119, 204, 207

გ

გალილეი გ. 198, 235

გარშინი ვ. 164,

გებსერი ჟ. 63, 208

გრეივზი რ. 9, 79

დ

დარვინი ჩ. 171, 179-180

დეკარტე რ. 9, 40, 72, 98, 103-105,
155, 191-192, 196-198, 235, 288, 324

დოსტოევსკი თ. 157, 164

ერიქსონი ე. 77, 213-214

ეშბი ვ. 310

ვ

ვინერი ნ. 310

ვიტგენშტაინი ლ. 155

ვოლტერი ფ. 45, 293

ვუნდტი ვ. 77

ზ

ზილბერმანი დ.ბ. 159

თ

თოინბი ა. 211

ი

ივანე მრისხანე 211

იუნგი კ.გ. 39, 180, 213-214, 238, 252,
287

კ

კამიუ ა. 200

კანტი ი. 9, 103-105, 108-109, 116-117,
126, 192, 199, 201, 207, 219, 235

კაფკა ფ. 157

კირკეგორი ს. 123, 125, 209

კოლოდი კ. 124

ლ

ლაიბნიცი გ.ვ. 124

ლაინგი რ. 214

ლევი-ბრიული ლ. 78, 184

ლევი-სტროსი კ. 78, 119, 276

ლეფევერი ვ. 159

ლოტმანი ი. 136

ლუკრეციუსი 241

მ

მაზინგი უ. 257

მაიტრეა 259

მამფორდი ლ. 147

მანი თ. 210

მაო ძედუნი 211

მარეტი რ. 248

მარი ნ. 78

მილერი ჯ. 131

ნ

ნეიმანი ს. 213

ნიცშე ფ. 77, 209-213

ო

ოპენჰაიმერი რ. 200

პ

პაიკი კ. 78, 151

პასკალი ბ. 219

პიატიგორსკი ა. 159

პითაგორა 119, 227, 237

პირსი ჩ. 125

პლატონი 77, 88, 90-92, 107, 123-125, 191-192, 227, 231-232, 235

პროპი ვ. 184

პრუსტი მ. 157

რ

რიუმინი ა. 217

რობესპიერი მ. 211

რუსო ჟ.ჟ. 209

ს

სეზანი პ. 187, 236

სეპირი ი. 29, 276

სივერცევი მ. 78

სოკრატე 40, 77, 92, 116, 119, 122, 227, 231-235, 237, 288

სოსიური ფ. 90

სპინოზა ბ. 40, 288

ტ

ტეილორი ე. 184

ტოპოროვი ვ. 78

უ

უორფი ბ. 29, 78, 276

ფ

ფეინმანი რ. 242, 247, 255

ფრეიზერი ჯ. 78, 184

ფროიდი ბ. 16-17, 39, 50, 77, 100, 170-180, 212-214, 252, 263-265, 287, 300, 302

შ

შიფერსი ე. 151, 159, 218

შოპენჰაუერი ა. 202-204, 235

შპენგლერი ო. 211

ჩ

ჩეხოვი ა. 164

ჩომსკი ნ. 90

ც

ცვიკი კ. 147

ძ

ჯეიმსი ვ. 77

ჯოისი ჯ. 157

ჰ

ჰაქსლი ო. 164

ჰეგელი გ.ვ.ფ. 197-199, 211, 235

ჰერაკლიტე 242, 248

ჰერდანი 148

ჰესე ჰ. 164

ჰოფმანი ე.ტ.ა. 124, 209

ჰუსერლი ე. 77, 103, 106-107, 109, 125, 161, 201, 230

გამომცემლობის მიერ გამოცემული მერაბ მამარდაშვილის წიგნები

1. საუბრები აზროვნებაზე
2. საუბრები აზროვნებაზე
(მასალები არქივიდან)
3. სიმბოლო და ცნობიერება
4. კარტეზიანული განაზრებანი
5. ცნობიერება და ცივილიზაცია
6. ლექციები ანტიკურ ფილოსოფიაში
7. რაციონალურობის კლასიკური და არაკლასიკური იდეალები